

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสตรีวิสาหกิจชุมชน บ้านแม่ปุง ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 1.2 การมีส่วนร่วม (participation)
- 1.3 การพัฒนาที่ยั่งยืน
- 1.4 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

ส่วนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร นอกจากนั้น ยังมีศิลปะดนตรี การฟ้อนรำ และการละเล่นต่าง ๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่าง ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดมาให้เรามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล

ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิม จึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และ ลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แคน ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการทำมาหากินเป็นอย่างไร แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่า ทุกวันนี้ และยังมีอาชีพธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้ สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่างๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างถางพง บุกเบิก พื้นที่ ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่ป่านคันทนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มี วิธีการ บางคนมีความ สามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุดคนที่ไม่เก่งก็ ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็น ความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการ บริโภคต่างๆ โดยการจัดระบบเหมืองฝาย มีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่ สืบทอดกัน มา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกิน นับเป็น ความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่าง ยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลาย รูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลาร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อ เค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมต่างๆ แต่ ละพิธีกรรม และแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมใน งานสารท กาละแม ขนมครก และอื่นๆ ซึ่งยังพอมีให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

การมีส่วนร่วม (participation) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กร หรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความ ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนา เครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะ เป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด

ผลดีต่อการบริหารจัดการเครือข่าย

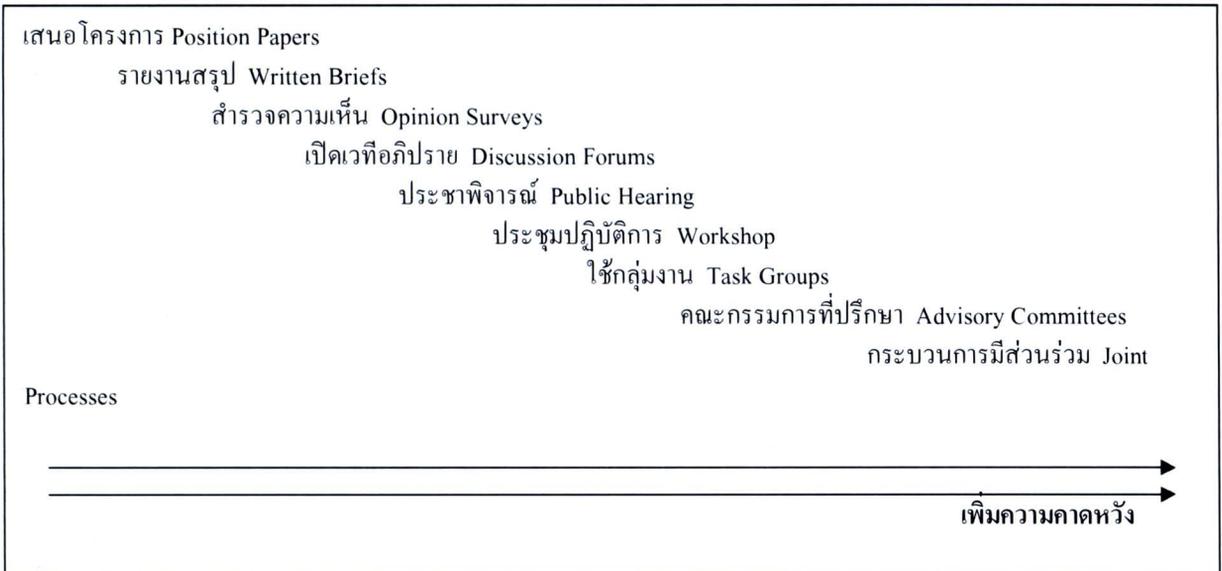
1. ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลายเป็นไปอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลาย ทั้ง ความรอบรู้ และประสบการณ์ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้
2. เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้
3. ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย
4. การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของหลักการมีส่วนร่วม

หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น

ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้ที่มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้

หากจะดูแผนภูมิของการมีส่วนร่วม (ดูแผนภูมิการมีส่วนร่วม : Participation continuum) จะเห็นว่ามีตั้งแต่ขั้นน้อยที่สุดของการมีส่วนร่วม คือ “แจ้งเพื่อทราบ” นั่นคือ ได้ตัดสินใจไปแล้วจึงมาแจ้งให้ทราบ ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยอาจไม่สร้างปัญหา

กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ฟังความคิดเห็นของประชาชน” ต้องเน้นย้ำว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะต้องทำตั้งแต่เริ่มคิดและตระหนักถึงปัญหา (ไม่ใช่ทำเมื่อได้ตัดสินใจไปแล้วและได้รับการประท้วง) เช่น ตระหนักว่ามีปัญหาเรื่องจำนวนขยะที่เพิ่มขึ้น มีความจำเป็นที่จะต้องหาที่ทิ้งขยะ จึงจัดการให้คนมามีส่วนร่วมเพื่อคิดหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีตั้งแต่ จัดเวทีคุยกันในกลุ่มเล็ก เกาะประตูบ้าน ใช้แบบสอบถาม แล้วประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อตัดสินใจ การตัดสินใจก็ต้องฟังประเด็นต่างๆ พิจารณาทุกประเด็น และตอบคำถามให้ได้ทุกประเด็น การตัดสินใจต้องมีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับได้ หากไม่ทำกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้ แต่มาทำเพียงวิธีการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการครั้งเดียวหรือสองครั้ง ก็จะเกิดเป็นปัญหา เพราะกลายเป็นเวทีที่แต่ละฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านมาแสดงจุดยืน ตอกย้ำความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มายืนยันว่าฉันถูก เธอผิด เวทีนี้จึงมักจะไม่ใช่เวทีที่จะเป็นเวทีแห่งการมาพูดคุยกัน

หากมีข้อขัดแย้งกันมาก การปรึกษาหารือหรือการรับฟังความคิดเห็นเฉยๆจะไม่เหมาะสม จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ระดับสูงกว่า คือการร่วมเจรจาหาข้อยุติ (negotiation) หรือเจรจาโดยมีคนกลางกำกับกระบวนการ (mediation) คนกลางที่มากำกับกระบวนการจะต้องไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายหรือคู่เจรจา หาทางออกที่ดีที่สุดโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนทุกๆฝ่ายพอใจ

ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมระดับสูงสุดคือการลงประชามตินั้น แม้จะคิดที่แต่ละคนสามารถลงมติ แต่ละคนที่ลงคนได้ แต่การลงมติดังได้เพียง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” หรือ “เอา” หรือ “ไมเอา” อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นอีก ถ้าสังคมยังไม่เข้าใจกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

“กระบวนการมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (power over หรือ power against) ตามทฤษฎีผู้มีอำนาจจะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ เช่น แม่ซึ่งมีอำนาจมากกว่าลูก ก็มักจะใช้อำนาจเหนือลูก สั่งให้ลูกกลับบ้านก่อนค่ำ มาถึงวันหนึ่งลูกซึ่งโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็จะขอกลับบ้านดึก เพราะจะไปงานวันเกิดเพื่อน แม่ก็ยังใช้อำนาจเหนือให้กลับบ้านภายในหกโมงเย็น ถามว่าลูกสาวจะยังเชื่อและปฏิบัติตามไหม ตามทฤษฎีแล้ว หากผู้มีอำนาจยังใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อยๆ อำนาจนั้นๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่ว่าเรา “มี” หรือ “ไม่มี” “อำนาจ” อย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่นๆ ที่อยู่รอบข้าง หรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขา นั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่ ซึ่งบางครั้งสำคัญกว่าด้วยซ้ำไป ฉะนั้นแทนที่แม่จะใช้อำนาจเหนือ หันมาใช้อำนาจร่วมกับ (power with) ลงมาพูดคุยกับลูก หาทางออกที่ดีกว่าแทนการสั่งอย่างเดียว ลูกก็จะยินดีปฏิบัติตามและเชื่อฟังแม่ต่อไป

การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียน โดยกระบวนการมีส่วนร่วม หลังจากพยายามด้วยวิธีการใช้ไม้เรียว ใช้กฎกติกาที่ครูอาจารย์ออกกฎหรือวางระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติ แต่การยอมรับก็ยังไม่ได้ผลดีนัก ครูประจำชั้นได้ชวนนักเรียนในห้องให้ร่วมกัน “ตระหนัก” ถึงปัญหาในห้องเรียน เช่น ความสกปรก การแต่งกายนักเรียน การไม่มีระเบียบในห้องเรียน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะวางกติกาตนเอง จนในที่สุดได้ระเบียบปฏิบัติประจำห้องที่ครูรับ เอมมาจัดพิมพ์ติดไว้ในห้อง ปรากฏว่าได้รับการยอมรับและการปฏิบัติตามอย่างดีกว่ากฎกติกาที่ครูกำหนดคตินั้น ตัวอย่างเช่นนี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถจะนำไปใช้ในองค์การหรือรัฐวิสาหกิจที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นเครื่องมือของการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพต่อไป

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่มีการคำนึงถึงความเสี่ยงของสิ่งแวดล้อม มีการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม หรือถ้าจำเป็นจะต้องเกิดความเสี่ยง ก็จะต้องทำในขอบเขตที่เสี่ยงน้อยที่สุด การพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้ จึงเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้หรือศักยภาพที่ทรัพยากรนี้จะคืนสู่สภาพปกติได้

การพัฒนาแตกต่างไปจากการเจริญเติบโตตรงที่ การพัฒนา (development) หมายถึง การปรับปรุงในเชิงคุณภาพให้ดีขึ้น โดยที่ยังมีการรักษาระดับทรัพยากรพื้นฐาน ส่วนการเจริญเติบโต (growth) หมายถึง การปรับปรุงในเชิงปริมาณให้สูงขึ้น ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการปรับปรุงในเชิงคุณภาพให้ดีขึ้น เพื่อให้สังคมมนุษย์ที่มีคุณภาพดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังคงทำหน้าที่ได้อย่างปกติ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเพิ่มในเชิงปริมาณให้เกินขีดจำกัด

การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาจะพิจารณาที่ประสิทธิภาพ และความเป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาภายใต้กำหนดเวลาสั้น ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญเฉพาะคนในรุ่นปัจจุบัน แต่จากกระแสเรียกร้องในสังคมที่ต้องการให้การพัฒนานั้นคำนึงถึงการอยู่รอดและการกินดีอยู่ดีของคนในอนาคตร่วมกัน จึงเป็นเหตุให้มีความยั่งยืนเข้ามาเป็นองค์ประกอบการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ในภาพรวมจึงหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการลดทอนหรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในอนาคตด้วย

มนุษย์จะสามารถปฏิบัติได้ตามนัยนี้ ต้องเข้าใจธรรมชาติและกระบวนการพัฒนาสังคมที่เน้นคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทางวัตถุเท่านั้น จำเป็นต้องประกอบด้วยความสุขทางร่างกายและจิตใจด้วย ดังนั้น พื้นฐานที่จะต้องมีการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์และจริยธรรม เพราะความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (environmental integrity) ความมั่นคงทางนิเวศวิทยา (ecological security) ประสิทธิภาพของการจัดการในทางเศรษฐกิจ (economic efficiency) และความยุติธรรม (equity) ทั้งต่อมนุษย์รุ่นปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความยุติธรรมกับการพัฒนาทุกส่วนไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว

การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งจำเป็นแต่ต้องดำเนินการควบคู่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม นั่นคือ จะต้องดำเนินการอย่างถูกต้อง รอบคอบ และมีการจัดการที่ดี ทั้งด้านวัตถุ และการยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตเท่าๆ กับความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะถ้ามุ่งเร่งพัฒนาเฉพาะทางด้าน

วัตถุอย่างเดียวกันจะไม่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขได้ เพราะยังต้องเผชิญกับปัญหาภาวะมลพิษ ต่าง ๆ เช่น อากาศเสีย น้ำเน่า เสียงดัง เป็นต้น

จากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าว สรุปได้ว่า การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เจริญก้าวหน้าอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมนั้น จะต้องมีการบูรณาการหรือประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จะต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ให้เหมาะสมรอบคอบ และคำนึงถึงสภาพการที่อำนวยให้ของทรัพยากรที่มีอยู่ ดังนั้นสังคมที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ องค์ประกอบ

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

กระบวนการในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน อาจจะอาศัยกระบวนการจัดการ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดการกำลังคน การสั่งการ และการควบคุม ในบริบทของวิสาหกิจชุมชนการวิเคราะห์สถานะของตนเอง เป็นประเด็นที่มีความสำคัญ เนื่องจากสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมา กำหนดคน นโยบาย แนวทางในการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เทคนิคที่นิยมคือ การวิเคราะห์ สภาพแวดล้อม (SWOT)

SWOT (สมยศ นาวิการ, 2538) เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats โดย Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบ และด้อยความสามารถ Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้อบรรลุวัตถุประสงค์

นอกจากนั้นแล้วการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนอาจให้ความสำคัญในองค์ประกอบที่สำคัญที่อาจแตกต่างไปจากธุรกิจโดยทั่วไป ประกอบด้วย (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2553)

1. การบริหารจัดการองค์กรและพนักงาน ควรจะมีการกำหนดโครงสร้างกลุ่มวิสาหกิจบทบาทหน้าที่ของประธานกลุ่ม การฝึกการสอนให้สมาชิกมีความสามารถในการทำงาน การทบทวนติดตามการทำงานของกลุ่ม
2. การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า เป็นการกำหนดให้กลุ่มวิสาหกิจต้องมีแผนการตลาด แผนการขาย วิสาหกิจต้องมีความเข้าใจในความหมายและแนวคิดในเรื่องกลุ่มเป้าหมาย

3. การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต เป็นการกำหนดให้กลุ่มวิสาหกิจมีระบบที่ดีของการทำงานในกระบวนการจัดซื้อ จัดหาวัตถุดิบ ปัจจัยการผลิต การถ่ายทอดงานให้กับเพื่อนร่วมสมาชิก ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และคนในชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือ และความมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น

4. การบริหารจัดการด้านการบัญชีและการเงิน เป็นการกำหนดให้กลุ่มมีระบบบัญชีที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เพื่อเพิ่มความไว้วางใจระหว่างคนในกลุ่ม ระบบบัญชีของวิสาหกิจอาจจะประกอบไปด้วย ระบบรับจ่าย รายงานต้นทุนกำไร การเงินของกลุ่ม และทรัพย์สินและหนี้สิน เป็นต้น

5. การปรับปรุงและพัฒนาวิสาหกิจสู่ความยั่งยืน เป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจ ได้แก่ การพัฒนาด้านการเรียนรู้ของสมาชิก การพัฒนาด้านเทคนิคและฝีมือในการผลิต การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาด้านการพึ่งพาตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ยงยุทธ เศรษฐกร และคณะ (2549) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหาร ภาคเหนือตอนบน แล้วพบว่า วิสาหกิจชุมชนที่มีขนาดเล็กมักจะมีรายได้น้อย ทำให้สมาชิกไม่มีแรงจูงใจในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และสมาชิกจะคุ้นเคยกับระบบการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการมากกว่าการพึ่งพาตัวเอง และต้องพัฒนาบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องให้เป็นรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จะเห็นได้ว่าความเข้มแข็งยั่งยืนขึ้นอยู่กับการพัฒนาคนที่มีความรู้ ความสามารถ โดยเฉพาะด้านธุรกิจ การบริหารจัดการ การสร้างเครือข่ายประสานงานและการตลาด

เสาวนีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ (2544) ได้ศึกษาลักษณะการประกอบการและปัญหาอุปสรรคของ SMEs ไทย ในภาคการค้า โดยได้มีข้อเสนอเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ กลุ่มธุรกิจต้องมีกลยุทธ์เพื่อสร้างความแข็งแกร่งภายใน และกลยุทธ์การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางธุรกิจเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในกลุ่มก่อน แล้วเมื่อกกลุ่มเข้มแข็งแล้ว ก็จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคตได้เป็นอย่างดี

สมศักดิ์ ขอบตรง (2546) ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในอาหารแปรรูปของภาคใต้มีวัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนระดับชุมชนในอาหารแปรรูปภาคใต้ เพื่อพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และวัตถุประสงค์

เฉพาะ เพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนระดับชุมชนในอาหารแปรรูปของภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่ จังหวัด ชุมพร ผลิตภัณฑ์กาแฟสำเร็จรูป นครศรีธรรมราชผลิตภัณฑ์กล้วยเล็บมือนางและผลิตภัณฑ์ ลูกจันทร์เทศ และจังหวัดสงขลา ผลิตภัณฑ์กะปิ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในอาหารแปรรูปของภาคใต้ในภาพรวมผลการดำเนินงานสรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพ ศักยภาพของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในอาหารแปรรูปภาคใต้ พบว่ากลุ่มเครือข่ายนาร่องมีความเหมือนและความต่าง ในลักษณะสำคัญและความเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในแต่ละกลุ่ม ที่มีผลต่อการวางแนวทางในขั้นพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนให้ประสบผลสำเร็จ ประเด็นที่เป็นจุดแข็งพบว่ากลุ่มผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 กลุ่มคือ มีประธานกลุ่มและคณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก ใช้ทรัพยากรและผลผลิตภายในชุมชนโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล และได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานหลักในท้องถิ่นเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจำนวน 14 องค์กร ประเด็นที่ควรพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับกลุ่มเครือข่ายนาร่อง พบว่ากลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 กลุ่ม ยังขาดการรวมตัวเป็นเครือข่ายในขั้นต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
2. ผลการจัดเวทีพัฒนาระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและทดลองระบบการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคได้รูปแบบและระบบหรือกลไกการดำเนินงานเครือข่ายการตลาดวิสาหกิจชุมชนภาคใต้ ประกอบด้วยคุณสมบัติ (Job Specification) ของผู้จัดการ ภาระงาน (Job Description) ของผู้จัดการ รูปแบบการดำเนินงาน หลักเกณฑ์การคัดเลือกสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ และแหล่งจำหน่ายภายในเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว ในประเด็นรูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจชุมชนในอาหารแปรรูปภาคใต้ ประกอบด้วยเครือข่ายการตลาด ในระดับจังหวัด และระดับภูมิภาค เครือข่ายข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้จำหน่ายหรือร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน งานเทศกาลหรือประเพณีสำคัญของจังหวัด และเครือข่ายการเรียนรู้ เกิดการจัดเวทีระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค โดยระบบ 4 ภาคีเครือข่าย
3. ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายและบทเรียนจากการวิจัย มี 7 ประการคือ 1) ผู้นำ 2) การสนับสนุนจากเครือข่ายและภาคีในท้องถิ่น 3) เอกลักษณะของผลิตภัณฑ์ 4) ผลิตภัณฑ์ได้รับรองมาตรฐาน 5) การมีผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องตลอดปี 6) การมีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว และ 7) ราคาผลผลิตทางการเกษตร

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่.....1.1.๒๕๕๕
เลขทะเบียน.....248912
เลขเรียกหนังสือ.....

ภัทรวดี จินดาพันธ์ (2548) บทความเรื่อง การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดยะลาปัจจุบัน ชุมชนได้รวมตัวกันประกอบธุรกิจกลุ่มซึ่งเป็นธุรกิจชุมชนในระดับรากหญ้าซึ่งมีอยู่จำนวนมาก โดยธุรกิจชุมชนเหล่านั้นเป็นธุรกิจขนาดเล็กๆ ที่มาจากพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ซึ่งมีขนาดธุรกิจและหน่วยการผลิตยังไม่เท่ากับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) จึงไม่สามารถเข้ามาแข่งขันทางการค้าได้ ทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับในหน่วยงานเอกชนและภาคธุรกิจ ประกอบกับที่ผ่านมายังไม่มีความหมายรองรับการดำเนินธุรกิจชุมชนประเภทนี้ แต่พบว่าธุรกิจชุมชนในระดับรากหญ้าเหล่านี้สามารถสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจให้แก่ประเทศได้ในระดับหนึ่ง จากความสำคัญดังกล่าวรัฐบาลจึงได้กำหนดให้มีกฎหมายรองรับในการประกอบการ หรือพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน โดยกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นหน่วยงานนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ในการรับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและการเลิกกิจการของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร ซึ่งเกษตรกรจะได้รับประโยชน์คือการประกอบธุรกิจในระดับชุมชนของเกษตรกรจะมีความมั่นคงโดยการได้รับรองตามกฎหมาย ได้รับการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงกับความ ต้องการอย่างแท้จริงและมีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

วิสาหกิจชุมชน (SMCE หรือ small and micro community enterprise) หมายถึงกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยชุมชน อาจเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน หรือกล่าวโดยสรุปวิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการของชุมชนเพื่อจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่ง “ทุนของชุมชน” ไม่ได้หมายถึงเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมที่มีในชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะที่สำคัญคือชุมชนต้องเป็นเจ้าของและดำเนินการ ผลผลิตเกิดจากชุมชน กระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ ผสมผสานฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบในลักษณะบูรณาการริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน โดยแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

- 1) ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชนมาใช้เหมาะสมกับการร่วมมือกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

- 2) ระดับสูงขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัยเทคโนโลยี และการตลาด การสร้างความเชื่อถือทางธุรกิจและความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุนสามารถเป็นผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง ต่อไป
- 3) การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาด ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่นๆ เพื่อขยายและสร้างความมั่นคง ให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

จังหวัดยะลามีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 ประเภท กระจายอยู่ในชุมชนและอำเภอต่างๆ จำนวน 116 กลุ่มโดยในจำนวนดังกล่าวได้มีการคัดเลือกผู้แทนวิสาหกิจชุมชนในระดับอำเภอและระดับจังหวัด และได้คัดเลือกวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ ซึ่งเป็นชุมชนเครือข่ายที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนอย่างแท้จริงมีความพร้อมในการพัฒนาและเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นๆ จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนตำบลยะตะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา 2) วิสาหกิจชุมชนตำบลบือมั่ง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

วิสาหกิจชุมชนตำบลยะตะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลาเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีองค์กรและกลุ่มเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมและธุรกิจชุมชน โดยความร่วมมือของคนในชุมชน และการสนับสนุนขององค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ซึ่งเป็นการดำเนินวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

วิสาหกิจชุมชนตำบลยะตะ ประกอบด้วยองค์กรชุมชนและ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ร่วมดำเนินงานและร่วมแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สรุปได้ดังนี้

1. องค์กรเครือข่ายชุมชนตำบลยะตะ ประกอบด้วยองค์กรและกลุ่มอาชีพที่สำคัญในตำบล ทำหน้าที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจการวิสาหกิจชุมชนและอื่นๆ ในตำบลยะตะ กว่า 50 คน ประกอบด้วย

องค์กรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	เป็นกรรมการ
องค์กรศาสนา เช่น อิหม่าม คอเต็บ มุหัลัน ทุกมัสยิด	เป็นกรรมการ
องค์กร อสม.	เป็นกรรมการ
องค์กร โต๊ะครูและโรงเรียนตาดีกา	เป็นกรรมการ
องค์กรแม่บ้านเกษตรกรและสตรี	เป็นกรรมการ
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านปาแล	หมู่ที่ 1
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรักรักษ์สมุนไพรตะโล๊ะเกียะ	หมู่ที่ 2
กลุ่มสตรีผลิตข้าวเกรียบ	หมู่ที่ 3

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตะโละร่วมใจ	หมู่ที่ 3
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านอุแบ	หมู่ที่ 4
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศิริบูรพัฒนา	หมู่ที่ 5
องค์กรยุวเกษตรกรและเยาวชนเกษตร	
กลุ่มยุวเกษตรกรอนุรักษ์สมุนไพรบ้านป่าแล	หมู่ที่ 1
กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มไม้ผล กลุ่มผสมปุ๋ยใช้เอง	เป็นกรรมการ
กลุ่มเลี้ยงปลา และกลุ่มอาชีพอื่นๆ	
ตัวแทนเกษตรกรทั่วไป หมู่บ้านละ 2 คน	เป็นกรรมการ

2. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลละ 15 คน

3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญ ประกอบด้วย

วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลผลิตเกษตร จำนวน 6 กลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านป่าแล ผลิตเครื่องดื่มและอาหารจากสมุนไพร

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรักษาสุนไพرتะโละเกี๊ยะ ผลิตมันเทศฉาบและมันรังนก

กลุ่มสตรีผลิตข้าวเกรียบ ผลิตข้างเกรียบสมุนไพร

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตะโละร่วมใจผลิตน้ำยาล้างจาน

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านอุแบ ผลิตเครื่องสำอางสมุนไพร

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศิริบูรพัฒนา ผลิตกล้วยฉาบสมุนไพร

วิสาหกิจชุมชนร้านค้าชุมชนหน่วยสินค้าอุปโภคบริโภคและวัสดุการเกษตรและอื่นๆแก่ชุมชน

วิสาหกิจชุมชนแพทย์แผนไทยให้บริการนวดแผนไทย

วิสาหกิจชุมชนโรงงานแปรรูปยาสมุนไพรผลิตและแปรรูปยาสมุนไพร

วิสาหกิจชุมชนโรงอบสมุนไพรรับจ้างอบสมุนไพร

วิสาหกิจชุมชนออมทรัพย์ออมทรัพย์และสนับสนุนทุนประกอบการในชุมชน ซึ่งจะผลักดันให้

เป็นธนาคารตำบลปลายปี 2547การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนข้างต้นชุมชนได้ดำเนินงานในไปแบบการบริหารโดยคณะกรรมการบริหาร ภายใต้องค์กรเครือข่ายชุมชน มีที่ปรึกษาให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหา และฝ่ายตรวจสอบการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบริหารงานร่วมกัน

สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา ซึ่งมีภารกิจในการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนทุกกลุ่มในจังหวัดยะลา โดยการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง โดยร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา

แก้ไขปัญหาเพิ่มศักยภาพชุมชน โดยชุมชน ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพ ส่งเสริมการพัฒนาประสิทธิภาพด้านการตลาดภายในชุมชน สนับสนุนเครือข่ายร่วมมือในการพัฒนารัฐกิจชุมชนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเกษตร ตลอดจนพัฒนางานด้านระบบสารสนเทศเพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดยะลาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดในการศึกษาจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้

